

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤต

ในคัมภีร์กลีติสตระ

อธยายที่ 1-4

นายปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2536

ISDN 974-582-812-2

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

019065 i1740213x

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤต

ในคัมภีร์ลิลิตวิস্তระ

อรรถาธิบายที่ 1-4

นายปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์พงศ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2536

ISBN 974-582-812-2

AN ANALYTICAL STUDY OF SANSKRIT
 IN THE LALITAVISTARA
 CHAPTERS 1-4

Mr. Pathompong Bodhiprasiddhinand

A Thesis Submitted in Partial Fulfilment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1993

ISBN 974-582-812-2

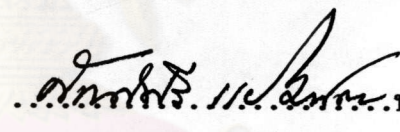
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ลิตวิสตระ อรรถาธิ 1-4
 โดย นายปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์
 ภาควิชา ภาษาตะวันออก
 อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุญกุล

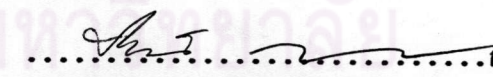
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

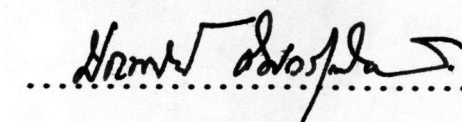

 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 (ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรภักย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ
 (รศ. ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนิตดา)

 อาจารย์ที่ปรึกษา
 (ศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุญกุล)

 กรรมการ
 (ผศ. ดร.ปราณี ฟีาพานิช)

 กรรมการ
 (ดร.ประพจน์ อัสวีรุฬหการ)

##C310652 : MAJOR PALI AND SANSKRIT
KEY WORD: SANSKRIT/LALITAVISTARA/PRAKRIT

PATHOMPONG BODHIPRASIDDHINAND : AN ANALYTICAL STUDY OF SANSKRIT IN
THE LALITAVISTARA CHAPTERS 1-4. THESIS ADVISOR: PROF. VISUDH BUSYAKUL,
336 pp. ISBN 974-582-812-2

The aim of the thesis is to study the so-called Mixed Sanskrit or Buddhist Sanskrit in the Lalitavistara from the Linguistic point of view. Linguistic difference between Sanskrit in the Lalitavistara and Pāṇinian Sanskrit is found in many aspects. In phonology, Sandhi rules, unlike those in standard Sanskrit, are not strictly observed, i.e. omission and improper application of Sandhi rules. In Morphology, oblique cases are frequently found, particularly in verses. Syntactical peculiarities include the loss of nominal endings, making the meaning rather obscure. A few cases of change of gender between masculine and neuter are also noted. In numbers, dual is replaced by plural. Verb formations tend to put more emphasis on thematic stems as in Prakrits. The metres used are of two kinds: the one is along the line of Upajāti (Mixed metres), a mixture of Indravajrā and Upendravajrā and of Indravamśa and Vamśastha and the other being regulated by the law of morae which may have been adapted from standard form of Ārya type.

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ภาษาตะวันออก.....

สาขาวิชา บาลี-สันสกฤต.....

ปีการศึกษา 2536.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

พิมพ์ต้นฉบับบทความวิจัยวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ประยพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์อินทร์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ลลิตวิสตระ
อธยายที่ 1-4 (AN ANALYTICAL STUDY OF SANSKRIT IN THE LALITAVISTARA
CHAPTERS 1-4) อ.ที่ปรึกษา : ศ.วิสุทธ์ บุชยกุล, 366 หน้า. ISBN 974-582-812-2

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาภาษาในคัมภีร์ลลิตวิสตระ ซึ่งบันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสม
หรือภาษาสันสกฤตในพุทธศาสนาว่าแตกต่างจากสันสกฤตปาดินอย่างไร

การศึกษาพบว่าภาษาสันสกฤตในลลิตวิสตระ มีข้อแตกต่างจากสันสกฤตปาดินอยู่หลายประเด็น
ประเด็นสำคัญคือ ด้านสนธิ ในลลิตวิสตระ การใช้สนธิไม่เคร่งครัดเหมือนกับสันสกฤตมาตรฐาน เช่น
ไม่สนธิทั้งที่อยู่ในตำแหน่งที่สนธิ สนธิไม่ตรงหลักสันสกฤตปาดิน ปรากฏการณ์เหล่านี้ ในร้อยแก้วมีพบอยู่มาก
พอควรแต่ไม่มากเท่าร้อยกรอง ด้านการสร้างคำและวากยสัมพันธ์ มีการใช้พหูพจน์แทนทวิพจน์ ส่วนการใช้
วิภक्तिในบางกรณีไม่เคร่งครัด มีการใช้แทนกันในหลายวิภक्ति นอกจากนี้ ยังมีวิภक्तिตกหล่น ทำให้ยากแก่การ
สันนิษฐานความหมายหรือสัมพันธ์คำตามหลักไวยากรณ์ การสร้างคำกริยามีลักษณะไปทางปรากฏกล่าวคือ
ใช้คำกริยาที่ลงท้ายด้วยสระ อะ เป็นส่วนมาก ทั้งนี้ มีพบทั้งในอาชยาดและกริยาภक्ति ด้านฉันทลักษณ์
ฉันทลักษณ์ทั้งหมดในอธยายที่ 1-4 ที่ใช้แต่งมีอยู่ 2 ประเภท คือใช้ฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติ
ฉันทวรรณพฤติประกอบด้วยอินทรวีเชียร และอุเปนทรวีเชียรคู่หนึ่ง อินทรวงศ์และวงศ์ละอีกคู่หนึ่ง มีการ
ผสมกันระหว่างฉันทแต่ละคู่ในลักษณะเป็นอุปชาติฉันทส่วนฉันทมาตราพฤตินั้นไม่ตรงกับแบบฉันทมาตราพฤติ
ของสันสกฤตมาตรฐาน

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา บาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 2536

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรง
อุปถัมภ์ทุนการศึกษาเป็นส่วนพระองค์โดยตลอด พร้อมทั้งประทานยืมหนังสือส่วนพระองค์
กระทรวงมหาดไทยเมตตากรุณาหาที่สุคติได้

พระเดชพระคุณพระเทพกวี (จันทน์ พรหมคุตโต ป.ธ.9) หัวหน้ากรมการกองตำรา
มหามกุฏราชวิทยาลัย และผู้อำนวยการสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ได้ถ่ายทอดความรู้ภาษาบาลี
ดูแลและอุปการะผู้วิจัย เมื่อครั้งผู้วิจัยอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร

ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุญยกุล ได้ปูพื้นฐานภาษาสันสกฤตขั้นสูง ทั้งยังรับเป็นที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ ในระหว่างทำวิจัย ได้จัดหาหนังสือ ให้ค่าปรึกษา ทั้งการพิมพ์วิทยานิพนธ์และข้อมูล
ทางวิชาการอื่น ๆ อันเป็นประโยชน์แก่การวิจัย นอกจากนี้ยังได้อ่าน ให้คำแนะนำ และควบคุม
การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้โดยใกล้ชิด ด้วยความเสียสละเป็นอย่างยิ่ง

รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนัดดาได้ปูพื้นฐานด้านการตีพิมพ์ให้แก่ผู้วิจัย ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาศรีตพงษ์ ได้เอาใจใส่ดูแลด้านวิชาการและการอื่น ๆ โดยตลอด ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พ้าพานิช ได้ปูพื้นฐานภาษาปรากฏ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สิ้นสกุล
ได้แนะนำการจัดทำวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ ได้ปูพื้นฐานภาษาสันสกฤต
ผสม ให้ความรู้ด้านทฤษฎีศาสนมหายาน ได้กรุณาหาหนังสือให้อ่านเพิ่มเติม ทั้งยังช่วยอ่านและเสนอ
แนะในการทำวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ ดร. Heinz Bechert ได้กรุณาให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับภาษาตั้งเดิมของ
พุทธศาสนา ศาสตราจารย์ ดร. Satya Vrat Śāstrī ได้ตอบคำถามเรื่องภาษาสันสกฤตผสม
ในบางประเด็น และ Mr. Peter Skilling ได้เอื้อเฟื้อบทความหลายเรื่องและหนังสือหายาก
หลายเล่มแก่ผู้วิจัย

บรรณารักษ์ห้องสมุดสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ห้องสมุดของบัณฑิตวิทยาลัย
สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย บรรณารักษ์ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ หอสมุดแห่งชาติ ได้เอื้อเฟื้อหนังสือเพื่อค้นคว้าวิจัย

ผู้วิจัยขอรำลึกถึงอุปการะคุณของครูอาจารย์ผู้ประศาสน์วิชาการ และกัลยาณมิตรอื่น ๆ ทุก
ท่านที่ได้ส่งเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงามนอกจากที่เอ่ยพระนามและนาม ณ ที่นี้

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ผ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์	ฉ

บทที่

1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	12
2. ความเป็นมาของคัมภีร์ลลิตวิสตรและภาษาสันสกฤตผสม.....	13
ความเป็นมาของลลิตวิสตรสูตร.....	17
ประวัติของการเรียบเรียงคัมภีร์ลลิตวิสตร.....	19
ความหมายของลลิตวิสตร.....	23
การค้นพบต้นฉบับลลิตวิสตรและการจัดพิมพ์.....	25
ความเป็นมาของคัมภีร์ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสม.....	28
สาเหตุของการเปลี่ยนภาษา.....	38
ปัญหาในตัวภาษา.....	41
ระยะของการใช้ภาษาในคัมภีร์พุทธศาสนา.....	48
ลักษณะของภาษาในร้อยแก้วและร้อยกรอง.....	48

	๕
3. ระบบเสียงของภาษาสันสกฤตผสมในอัชชายที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลิลิตวิสูตร...	50
การเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงในคัมภีร์ลิลิตวิสูตร.....	52
สรุปสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียง.....	54
1. การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปโดยมีเงื่อนไข.....	78
2. การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปที่ไม่มีเงื่อนไข.....	78
4. การใช้สนธิ.....	81
5. การแจกค่านามและกริยา.....	92
การแจกวิภक्ति์นาม.....	92
การแจกวิภक्ति์อาชยาต.....	101
การใช้กริยาภक्ति์.....	122
6. ระบบวากยสัมพันธ์ในประโยค.....	132
ก. ความสอดคล้องระหว่างคำที่แจกวิภक्ति์ในประโยค.....	139
การใช้ที่ไม่สอดคล้องกันในลิลิตวิสูตร.....	143
ข. ลักษณะการใช้การก.....	143
การใช้การกของภาษาสันสกฤตผสมในลิลิตวิสูตร.....	151
การใช้การกที่แปลกไปจากสันสกฤตแบบปาณินิ.....	153
ค. การเรียงคำในประโยค.....	166
การเรียงคำในลิลิตวิสูตร.....	170
7. ลักษณะภาษาในฉันทลักษณ์และรูปแบบของฉันทลักษณ์.....	176
ลักษณะภาษาในฉันทลักษณ์.....	176
รูปแบบของฉันทลักษณ์.....	186
มาตรฐานในการใช้ฉันทลักษณ์.....	208
8. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	212
รายการอ้างอิง.....	215
ภาคผนวก ก.....	252

	๕
ภาคผนวก ข.....	245
ภาคผนวก ค.....	345
ภาคผนวก ง.....	350
ภาคผนวก จ.....	360
ประวัติผู้เขียน.....	366

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

- อ.ต.ก. : อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต.
 ช.จ. : ชุทฺตกนิกาย จุฬินิกาย
 ช.พ.ธ. : ชุทฺตกนิกาย พุทธวาส.
 ช.ส.ต. : ชุทฺตกนิกาย สุตตนิบาต.
 ช.อป. : ชุทฺตกนิกาย อปทาน.
 ที.ปา. : ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค.
 ที.มหา. : ทีฆนิกาย มหาวรรค.
 ม.อุ.ปริ. : มัชฌิมนิกาย อุपरินิฆเนสก.
 ม.ม. : มัชฌิมนิกาย มุลปนนิฆเนสก.
 วิ.จ.ล.ล. : วินยปิฎก จุลวรรค.
 วิ.มหา. : วินยปิฎก มหาวรรค.
 วิ.สุ.ทธิ. : วิสุทธิมรรค นาม ปกรณวิเสสกส ปฐม ภาค,
 ทติโย ภาค ตติโย ภาค ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2522.
 A. : Anguttara Nikāya.
 AA. : Anguttaranikāya Aṭṭhakathā
 (Manoratthapūraṇī).
 Ap. : Apadāna.
 Allen. : Phonetics in Ancient India
 by W.S.Allen.
 ApteD. : The Student's Sanskrit-English Dictionary
 by V.S.Apte.
 Aśv. : Aśokāvadāna.
 BcAś.tr. : Buddhacarita of Aśvaghosha

- translated by E.B.Cowell.
- Beal. : The Fo-sho-Hing-Tsan-king: A Life of
Buddha by Aśvaghōṣa Bodhisattva
translated from the Chinese by
Samual Beal (S.B.E. Vol.xix).
- BHSGD. : Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and
Dictionary
by Franklin Edgerton.
Vol.I: Grammar & Vol.II: Dictionary.
- Brough. : The Gāndhārī Dharmapada
edited with an Introduction and Commentary
by John Brough.
- BuA. : Mathurattḥavilāsinī nāma Buddhavaṃsaṭṭha-
kathā of Bhadantacariya Buddhadatta.
- BSOAS : Bulletin of the School of Oriental and
African Studies.
- BuA. : Buddhavaṃsa Aṭṭhakathā.
- Chatterji.: The Origin and Development of the
Bengali Language, 3 vols.
by Suniti Kumar Chatterji.
- Cp. : Cariyāpitaka.
- D. : Dīghanikāya, 3 Vols.
- DA. : Dīghanikāya Atthakathā (Sumaṅgala-
vilāsinī).
- DhA. : Dhammapada Aṭṭhakathā.

Divy. : Divyāvadāna.

DPL. : A Dictionary of the Pāli Language
by Robert Caesar Childer.

DPPN. : Dictionary of the Pāli Proper Names
2 Vols. by G.P.Malalasekera.

Dpvs. : Dīpavaṃsa.

EOB : Encyclopaedia of Buddhism.

Geiger. : Pāli Literatur und Sprache (Strassburg :
Verlag von Karl J. Trübner, 1916) or
Pāli Literature and Language by Wilhelm
Geiger, translated into English by
Batakrishna Ghosh. ที่: กองเล่มนี้ มีชื่อหรืออนุเฉก
(แทนด้วยเครื่องหมาย ๘) ตรงกัน

Gune. : An Introduction to Comparative Philology
by Pandurang Damodar Gune.

IEIL : International Encyclopaedia of Indian
Literature Vol.I Part I & II
by Ganga Ram Garg.

J. : Jātakas.

JA. : Journal Asiatique.

JāCo. : Jātaka Commentary (Jātakatṭhavaṇṇanā)

JDL : Journal of the Department of Letters.
University of Calcutta.

JPTS : Journal of the Pāli Texts Society.

- JRAS : Journal of the Royal Asiatic Society.
- Karmav.* : (Mahā-)Karmavibhaṅga and Karma Vibhaṅgo-
padeśa edited by Levi (Paris, 1932).
- Kuhn. : Beiträge zur Pāli-Grammatik
von Earnst W.A.Kuhn.
- Ks.* : Kathake Saṃhitā.
- Lal.V. : Lalita Vistara edited by P.L.Vaidya.
- Lal.V.trs.: Lalita Vistara, translated by Rājendra
Lāl Mitra.
- Lanman. : A Sanskrit Reader
by Charles Rockwell Lanman
- M. : Majjhimanikāya, 3 Vols.
- MA. : Majjhimanikāya Aṭṭhakathā
(Papañcasūdanī).
- Macdonell¹.: A Sanskrit Grammar For Students
by Arthur A.Macdonell.
- Macdonell².: Vedic Grammar For Students by Arthur
A.Macdonell.
- Macdonell and Keith.: Vedic Index of Names and Subjects.
2 Vols. by A.A.Macdonell and A.E.Keith.
- Mhbvs. : Mahābodhivaṃsa.
- Mhvs. : Mahāvamsa edited by Wilhem Geiger.
- Mhvst. : Mahāvastu edited by Emile Senart (1867)
- Mhvst.trs.: Mahāvastu, 3 Vols.
translated by J.J.Jones.
- Milp. : Milindapañhā (S.B.E.XXXV)
- MS.* : Maitrayānī Saṃhitā.

- Müller. : A Sanskrit Grammar
by F. Max Müller.
- Mvy. : Mahāvayutpatti edited by Sakati (kyoto
1916).
- Nd. : Niddesa.
- Pāṇini. : The Aṣṭādhyāyī of Pāṇini, 2 Vols.
- PBR : The Pāli Puddhist Review.
- Perry. : A Sanskrit Primer
by Edward Delavan Perry.
- Pischel. : A Grammar of the Prākṛit Language or
Comparative Grammar of the Prākṛit
Languages by R.Pischel.
- PTSD. : Pāli Text Society's Pāli-English
Dictionary.
- Renou. : Grammaire Sanscrite
par Louis Renou.
- RVFPDSkt. : The Roots Verb-Forms and Primary
Derivatives of Sanskrit Language
by William Dwight Whitney.
- S. : Saṃyuttanikāya , 4 vols.
- SA. : Saṃyuttanikāya Aṭṭhakathā
(Sāritthapakāsinī).
- Saundarā. : Saundarāṃda, edited by E.H.Johnston.
- SB. : Śatapathabrāhmaṇa, Mādḥ.recension.

- SBE. : Sacred Books of the East.
- SktED. : A Sanskrit English Dictionary
by Monier Williams.
- Speijer. : Sanskrit Syntax
by J.S.Speijer.
- SP.* : Saddharmapundarīka.
- Sn. : Suttanipāta.
- Tagare. : Historical Grammar of Apabhraṃśa
by Ganesh Vasudev Tagare.
- Thag. : Theragāthā.
- ThagA. : Theragāthā Aṭṭhakathā.
- TS.* : Taitirīya Saṃhitā.
- V. : Vinaya-piṭaka, 5 vols.
- Varma. : Critical Studies in the Phonetic
Observations of Indian Grammarians
by Siddheshwar Varma.
- VA. : Vinaya Aṭṭhakathā
(Samantapāsādhikā).
- Vism. : Visuddhimagga.
- VS* : Vājasaneyi Saṃhitā, Mādhyasth.recension.
- Whitney. : Sanskrit Grammar
by William Dwight Whitney.
- Williams. : Sanskrit Manual
by Monier Williams.
- Woolner. : Introduction to Prākṛit Grammar
by Alfred C.Woolner.

คำชี้แจงในการใช้อักษรย่อ

คัมภีร์ภาษาบาลีซึ่งใช้ตัวอักษรโรมัน ใช้ฉบับแปล Pāli Text Society ในที่นี้

ไม่ได้ระบุผู้ตรวจสอบชำระ ด้วยได้ให้รายละเอียดในรายการอ้างอิงแล้ว แต่ถ้าเป็นหนังสือที่
นักปราชญ์แต่งขึ้น ก็จะระบุนามนักปราชญ์ผู้แต่งกำกับไว้ด้วย

การอ้างอิงข้างต้นผู้วิจัยถือหลักสากลนิยมว่าคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ ในวรรณคดีของศาสนาพุทธ
และศาสนาพราหมณ์ มักนิยมย่อโดยใช้อักษรของชื่อคัมภีร์เป็นหลัก เช่น M หมายถึง มัชฌิมนิกาย
ตัวเลขโรมันซึ่งกำกับไว้จะระบุเล่มที่อ้างในกรณีที่คัมภีร์ที่อ้างถึงนั้นมีหลายเล่ม ส่วนหนังสือที่อ้างถึง
ทั่วไป ผู้วิจัยใช้ตามที่นิยมใช้กันเป็นสากล

คัมภีร์ ทีฆะเครื่องหมายดอกจัน หมายความว่าไม่มีในรายการอ้างอิง แต่มีอ้างอิงใน
เอกสารอื่นที่ผู้วิจัยอ้างถึง

การสะกดชื่อนักปราชญ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยอ้างอิง โดยทั่วไปผู้วิจัยใช้ตามหลักเกณฑ์การทับ
ศัพท์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ยกเว้นกรณีที่ชื่อนักปราชญ์บางท่านแจ้งรู้ว่าเป็นบาลีสันสกฤต ก็จะทับศัพท์
ตามบาลีสันสกฤต

เครื่องหมายที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

- < หมายถึง มาจาก
- > หมายถึง กลายเป็น
- = หมายถึง เท่ากับ, เสมอกันกับ